

N A Š D A L J N I B L I Ž N J I S V E T

Janez Menart

JAMES THOMSON

V angleški umetnosti je na prelomu v osemnajsto stoletje prevladovala po francoskih zgledih in pravilih pisana klasicistična umetnost, ki je hotela v treznem, jasnem, premišljenem in preglednem slogu vzgajati bralce k razumnosti, redu, kreposti, strpnosti in plemenitemu človekoljubju.

Vrata izvirne angleške ustvarjalnosti v Evropo ji je odprlo šele obdobje skromnejših pesnikov in pisateljev, ki so svoja glavna dela objavili približno med leti 1720 in 1770, to je v času angleškega neoklasicizma in predromatike. Če preskočimo manj značilno obdobje petdesetih predhodnih let po Johnu Miltonu, pesniku Izgubljenega raja, se moramo v poeziji ustaviti najprej pri imenu Alexander Pope. Rojen je bil leta 1688. S svojimi satiričnimi verzji je postal strah in trepet angleške visoke družbe, z briljantno konciznimi verzji svojih esejev pa mislec in umetnik, ki se je lahko kosal s katerimkoli slavnim imenom tedanje aristokratske razsvetljenske Evrope. Glavna njegova dela so komični ep »Ukradeni koder«, satira »Dunciada« in več esejev, med katerimi sta posebno znana »Esej o kritiki« in pa »Esej o človeku«, ki je izšel leta 1733.

Toda preden se je Aleksander Pope usmeril v satirično in esejistično poezijo, je še v mladih letih napisal tudi štiri »Pastirske pesmi«, poimenovane po letnih časih. Napisal jih je v duhu izročila, ki je prišlo do njega od Teokrita, preko Virgila, Torquata Tassa in Edmunda Spenserja; vendar pa je v svoje pastirske pesmi poleg običajne pastoralne idilike vsaj delno vnesel tudi nekaj naravo občudujočega nadiha. To je bilo verjetno seme, iz katerega se je zasejala najpomembnejša pesnitev angleškega osemnajstega stoletja, z naslovom »Letni časi«, obsegajoča kakih pet tisoč verzov in razdeljena na štiri speve s podnaslovi Pomlad, Poletje, Jesen, Zima. Napisal jo je škotski pesnik James Thomson, dvanajst let mlajši od Popa, rojen leta 1700. Bil je še pod vidnim vplivom Popove šole, ki je zagovarjala francosko klasicistično poetiko, združeno z razsvetljensko miselnostjo, od katere pa se mu je posrečilo odle-

piti tako po verzu kot delno tudi po odnosu do narave. Pesnitve namreč ni napisal v tako imenovanem »herojskem kupletu«, (to je, zaporedno rimanih dvostičjih), temveč v blank verzu, to se pravi, jambskem desetercu brez rime, ki ga je povzel po Miltonu. Po duhu pa iz njegove pesnitve vejeta zavzeto poznavanje naravoslovja in vpliv Newtonovih gravitacijskih zakonov, ki naj bi jih določila dobrohotna urejevalna sila Boga. Pesnitev je napisana sicer v deskriptivnem slogu, vendar je ta ves pretkan s človeško idiliko, z občudovanjem narave in s hvalospevi Bogu, ki je vse te lepote ustvaril. Najprej je Thomson napisal in leta 1726 objavil spev »Zima«, celotna pesnitev »Letni časi« pa je izšla leta 1730. (V njej je na nekem mestu prvič uporabljen pridevnik »romantičen«). Doživela je izjemen sprejem doma in po vsej Evropi in postala trajen člen njene literarne zgodovine. Thomsonovi »Letni časi« niso bili še prava romantika ali predromantika, vendar pa že njuna opazna najava.

Za našo objavo smo iz vseh štirih spevov pesnitve izbrali predvsem nekaj takih odlomkov, ki se nam zdijo lepi še danes, in predvsem še tiste, ki so v tedanje pesniško ustvarjanje vnesli novo dojemanje narave; to dojemanje je po svojem bistvu ostalo v pesnitvi še zmerom opisovalno, bilo pa je po vsebini izbrano že takó, da je nudilo možne notranje povezave med naravnimi pojavi in človekovim čustvovanjem. Iz tega se je v nekaj desetletjih razvila ena najznačilnejših prvin vsega romantičnega pesništva in sploh literature, to je, umetniško nagnjenje k temu, da je ustvarjalec z opisovanjem narave in njenih pojavov simbolično opisoval svoje lastno čustvovanje ob doživetjih v sebi in življenju okoli sebe.

James Thomson: LETNI ČASI

POMLAD

Verzi 87–106

Od vlažnih trat do izsušenih gričev
po smeri sapic zemlja zelení
in trava bohóť vsak dan temnejša.
Glog je že bel; in vlažni gaj brstí
odpirajoč počasi list za listom,
doklèr ves gozd ne nudi v vsem razkošju
razprtih vej vzdihljajem blagih sapic.
Srnjad hrestljá skoz svež preplet goščave
in ptice skrite gostolé. Vrt, ki narava
ga s svojo skrivno delujočo roko
odela je v vse sveže barve leta,
žari in polni sveži, čisti zrak
z bohotnim vonjem; a obljubljen sad
je še zarodek, neopazno skrit
v škrlatni gubi. Zdaj je čas, ko večkrat,
iz mesta vgreznjenega v dim in hrup,
že zgodaj pohitim na rosna polja.

Verzi 467–479

Glej blišč pomladi, ki zanj Muza pravi:
»Opiši ga!« A kdo zna kot narava
voditi čopič? Zmore domišljija
posnemati vesele barve stvarstva?
Jih zna z brežhibnim znanjem križati
in stapljati, kar se dogaja v vsakem
cvetočem popku? In če domišljija
se kaže nam šibkéjša v mili tekmi,
kaj bi z besedami? Kje najti jih
tako stobarvne in tako prepolne
življenja, da vonj mojih šibkih verzov
bi mogel kosati se z vonjem sapic,
ki vejejo brez konca vseokrog?

Verzi 494–515

Glej, tam, kako dolinica razgrinja
 svoj vodni blišč; kako narcisa srka
 prikriti vir, ki komajda mezi
 v bohotni travi, malo proč pa z mlako
 napaja breg! Naj pot me dolgo vodi,
 skoz žlahodne sapice s prostranih polj
 cvetočega fižola! Še kadilo
 ne more dati večjega užitka,
 kot tam preveva mi telo in dušo.
 In hoje ni nevreden niti travnik
 poln svežih trav in neštevilnih rož,
 ki kar na slépo trosi jih Narava
 in brez vseh umetnosti razgrinja
 brezmejne čare zbeganim očem.
 Tu v rojih delavne čebele vneto
 vršé svoj sladki posel. Vseokrog
 križkražem skozi blagi zrak hitijo
 od cveta k cvetu in iz čašic z rilčki
 sesajo sladki sok in nežni duh;
 a često se pogumno vzpno še višje,
 v škrlatno vresje, v grme timijana
 in se rumeno obtežijo s plenom.

POLETJE

Verzi 432–450

Vroč poldan je in sonce prav navpično
 na glavo lije svoje žgoče žarke.
 Po nébesu in zemlji, kamor seže
 oko – en sam slepeč sijaj; in vse
 od tod do tam le nerazločen lesk.
 Zaman oko izmika se s pogledom
 na tla: od tam se dvigata sopara
 in vroč izpuh. Do korenin izžganih
 rastlin razpokane poljane
 in trate kažejo puščobne barve
 in jemljejo ljudem polet in moč.

Nič več se ne glasi veseli glas,
 ko kosec brusi koso: mož sedi
 zarit pod kup dišeče vlažne trave.
 Na nemem travniku je komaj čuti
 kobilico. Narava tožno sope.
 Še potok se v daljavi zdi lenoben;
 drug pa, se zdi, čez neporaslo jaso
 nestrpno teče v hladno senco loga.

Verzi 480–497

Okrog studenca, ki vanj žubori
 skoz zvonki gaj, zdaj v curkih preko skal,
 zdaj komaj vidno skoz tolmun med trsem,
 in slednjič v bistro ploskev sredi trate -
 trop ovc se s čredo krav prepleta v pestro
 pastirsko sliko. Tukaj dimka v travi
 leži in prežvekuje; tamkaj druge,
 napol stojé v tolmunčku, sklanjajoč
 se k vodi, srkajo. In sredi njih
 je krepek vol, ki suka lepo glavo
 in stresa z njo in z repom, ki opleta,
 odganja neprestano sitne muhe.
 Pastir pa vznak ležeč z glavó na roki,
 podprti z mehkim mahom mirno drema;
 ob njem je torba z zdravo kmečko hrano;
 in, malo proč, pozoren pes ovčar.

JESEN

Verzi 950–974 in 988–1029

A, glej, kako prej pisani gozdovi
 vsenaokrog že rjavé dobrave
 z mrakobnostjo; zgoščena mračnost lega
 povsod z venečo zelenino barv
 do črnorjave. Listje šepetaje
 sanjari in nas vabi na samotne
 nastlane stèze shirane jeseni.

Medtem blag mir mrači nebo brezmejno
 in vse okrog. Poslednji sij trepeče,
 kot da ne ve, kam naj usmeri zadnji
 svoj dih; a v tem ožarjeni oblaki
 z meglicami sesajo rosno sonce
 in skozi mègle blágo ga rosijo
 na ves spokojni svet. Takrat je čas
 za vernike Modrosti in Narave,
 da ubežé izprijenemu svetu
 in dvignejo se nad malenkosti,
 pa gazijo po malopridnem zlu
 in ukroté strasti v spokojen mir
 na tihih in osamljenih poteh.
 Takó sam samcat in pogreznjen v misli
 pogosto stopam čez rjavkast travnik
 in skoz otožen gaj, kjer komaj kje
 zapoje ptič gozdarju v razvedrilo.

.....

Bled, hirajoč, a vèndar še mil čas
 budi v nas blágot; požoltelo listje
 šušti nenehno iz otožne hoste
 in pod razmišljajočimi koraki
 ter mirno se vrtinči skozi zrak.
 A kadar piš zavije skozi veje,
 nebo preplavi listnata povodenj.
 Čez gozdno pot ob vsakem sunku vetra
 val listja pljusne tènko sikajoč.
 Bleščeče zelenine polj ni več
 in na ovelih rožah po gredicah
 ni nič več sonca. In še najbolj vztrajni
 sadovi z golih padajo dreves.
 In tih pogled na polja in gozdove,
 na vse okrog, zgrozi potrto dušo.

Prihaja! s slednjo sapico prihaja
 modrostno nagnjenje melanholije!
 Da blizu je, razkriva bežna solza,
 žareče lice, blag, potrto izgled,
 milobna kretnja in utrip srca,
 ki ga presune nežna bolečina.

Njen sveti ogenj dušo vso preveva,
 razvnela domišljijo, v prsi lije
 vse nežnosti duhá in burne misli
 ponaša daleč nad mrakobni svet;
 stotisoč bežnih misli, ki nikoli
 prešiniho ni vsakodnevnih sanj,
 se zgnete v ustvarjalnem vidu duše.
 In čim se zganejo vsestranska čustva,
 takoj zanosno in vsestransko vzplava
 pobožnost v strast, v božansko zanesenost,
 ljubezen neizmerno do narave
 in silno hrepenenje do človeštva,
 da ga osreči; vzdih za vse trpeče
 kreposti v mraku; plemenit prepir
 s tiransko samovoljo – vse vzplamti.
 Slast, ki umirajoči domoljub
 jo zmore, častna že od davnih dni,
 zbudjeni gon po slavi in kreposti,
 prijateljstvo in želja po ljubezni
 in splošnem blagru – vse se prebudi.

ZIMA

Verzi 223–240.

Viharji so vse hujši; v temnih gmotah

od vzhoda ali severa valijo

se kôpasti oblaki polne vlage,

ki se sprijema v sneg. Grozeč gostijo

svoj beli tovor in nebo postaja

temnejše in nabira se v vihar.

Skoz tihi zrak, v začetku prav nalahno,

prši bel dež; nazadnje pa snežinke

vršče na gosto, hitro in nenehno,

da potemni bled dan. Zorana polja

odenejo se v beli zimski plašč.

Povsod bel blišč, z izjemo tam, kjer sneg

topi se v reki. Beloglave hoste

se sklanjajo. In preden medlo sonce

z zahoda pošlje bled večerni žarek,

je svet vsenaokrog pogreznjen v sneg,
slepeča pušča, ki vseprek prekriva
človeško delo.

Verzi 1024–1041.

Grozljiva zima v črnem mraku vlada
premaganemu letu kot trinog.

Kakó mrtvaško je kraljestvo trav!

Kako moreče tiho! Vsepovsod

v njem sama groza! Glej, neumni človek,

to je podoba tvojega življenja:

razcvet pomladi, vneta moč poletja,

iztreznjena jesen, ki hira v stárost,

potem pa bleda zima, ki dokončno

spusti zaveso. Ah, le kje so zdaj

nekdanji sni o blišču, krhki upi

o sreči, silna sla po slavi?

Kje so skrbi, nemir? Garaški dnevi?

Noči zabave? In nestalne misli

o zlem in dobrem, ki si ga prestal?

Vse je prešlo! Ostaja le krepost

nesmrtna, nezmotljiva vest človeka,

ki vodi ga v nebeško srečo, v raj.

Prevedel Janez Menart